

ФАКТОРИ ТЕХНОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

К.Ю.Зубко., аспірант, В.О. Лук'янихін к.е.н., доцент

Сумський державний університет, м.Суми

XX ст. характеризувалося швидким розвитком усіх галузей народного господарства, промисловості, енергетики та одночасною появою нових видів забруднення навколишнього природного середовища (різноманітні хімічні сполуки, радіоактивні речовини, іонізуючі випромінювання і т. ін.). Зазначені процеси призвели до погіршення стану довкілля й породили низку проблем, пов'язаних з екологічною кризою, не лише в нашій країні, але й у світі загалом. Великі темпи промислового та житлового будівництва у другій половині XX ст., нехтування питаннями захисту навколишнього середовища, директивна економіка Радянського Союзу, глобальні техногенні катастрофи на території сучасної України залишили нам у спадок забруднене повітря, воду, ґрунт, звалища промислових та радіоактивних відходів, незадовільний стан здоров'я населення. Розпад Радянського Союзу призвів до зниження обсягів виробництва, що суттєво зменшило рівень техногенного навантаження на довкілля. Але період зміни влади породив нещадну експлуатацію природних ресурсів. Поступово Україна стала джерелом дешевої сировини, нераціональне та безгосподарне видобування якої супроводжувалось забрудненням навколишнього середовища. Ситуація погіршувалась також через нехтування будь-яких екологічних вимог та відсутність на той момент законодавчої бази щодо регулювання відносин екологічної безпеки. Період пострадянської перебудови призвів до появи на території України звалищ небезпечних відходів. Щоб обійти законодавчі акти, які забороняють безконтрольне захоронення токсичних відходів, та не вкладати кошти в переробку вторинної сировини, власники деяких підприємств розвинених країн переправляють відходи на території держав, які мають недосконале екологічне законодавство та високій відсоток тіньової економіки. Тому в період лише 1992-1994 рр. було здійснено близько 40 спроб захоронити на території України 230 т промислових відходів та понад 100 т хімікатів, 390 т пластикових упаковок тощо. У 1994 р. в Україну почали у великих обсягах надходити імпортні пестициди, які заборонені на Заході, проте використовуються в нашій країні, що було зумовлено відсутністю відповідних законів, низькими вимогами до якості пестицидів та «людським фактором».

Для розробки й прийняття дієвих законів, які зможуть припинити темпи росту забруднення, необхідно зробити більш детальний аналіз основних факторів, що впливають на екологічний стан довкілля, серед яких: техногенні; кліматичні; соціально - економічні; психологічні.

Техногенний вплив людини на довкілля за останнє століття спричинив глобальні перетворення навколишнього середовища, яке було майже незмінне протягом тисячоліття. Викиди оксидів азоту та сірки призвели до виникнення кислотних дощів, що викликають ерозію ґрунтів, погіршення стану водоймищ, знищують рослини, руйнують будівельні матеріали, сприяють корозії металевих конструкцій. Встановлено, що в промислових районах сталь піддається корозії в 20 разів швидше, а алюміній руйнується в 100 разів інтенсивніше, ніж у сільській місцевості.

Викиди в атмосферу двоокису вуглецю породили нову загрозу – «парниковий ефект», наслідком якого було підвищення температури на Землі на 0,6° С. Поряд із цим повітря забруднюють ще кілька десятків інших сполук та газів - передусім метан, двоокис азоту та різні фтор-хлор-вуглецеві сполуки. Викиди двоокису вуглецю нині становлять понад 50 відсотків і за обсягом значно випереджають інші шкідливі для клімату викиди. Частка викидів двоокису вуглецю в 2007 р. серед усіх парникових газів становила 73 %. З них 234,5 мільйонів тонн (73 %) вуглецю припадали на енергетику та 87,0 мільйонів тонн (27 %) на промислові процеси.

Сто років тому рівень шуму на центральних магістралях великих міст не перевищував 60 дБА. Нині у великих містах є райони, де він перевищує 70 дБА (санітарна норма для нічного часу — 40 дБА). На пристосування до сильного шуму організм людини витрачає велику кількість енергії, перенапружується нервова система, виникають втома, нервовий і психічний розлади. Шум шкідливий не лише для людини. Встановлено, що рослини під впливом надмірного шуму повільніше ростуть, у них спостерігається надмірне виділення вологи через листя, можливі порушення клітин або загибель рослини. Аналогічно діє шум на тварин. За сучасних умов боротьба з шумом передбачає необхідність комплексних різнопланових заходів, є технічно складною та має високу вартість. Важливо знижувати шум у джерелі його виникнення, створювати безшумні або малощумні машини і технологічні процеси, транспортне і промислове устаткування.

У спадок від Радянського Союзу Україні залишилась велика кількість ресурсномістких та енерговитратних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш "дешевим" способом – без будівництва належних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля. Зазначені фактори та низький рівень екологічної свідомості

суспільства, адміністративно-директивний принцип регулювання економіки призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря й земель, нагромадження в дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва.

На думку експертів ООН екологічні втрати внаслідок забруднення перевищують вартість заходів, спрямованих на боротьбу з ним. У більш розвинених країнах цей відсоток менший, ніж у господарствах тих країн, що розвиваються, що й дозволяє розвиненим країнам спрямовувати заощаджені кошти на інші соціальні витрати. Світовий досвід свідчить: якщо виділяти на охорону природного середовища менше 3 % ВВП, то коштів вистачить лише на утримання персоналу і на здійснення термінових заходів. При витратах 5 % ВВП можна стабілізувати екологічну ситуацію і поступово її поліпшувати. Для вирішення проблем, пов'язаних із нормалізацією ситуації в зонах екологічного лиха, потрібно 7-10 % ВВП.

Беручи до уваги гостроту екологічної ситуації в Україні й особливо той факт, що втрати від незадовільного становища екосистеми становлять від 12 до 15% її ВВП, не слід допускати розміщення на території нашої країни екологічно шкідливих виробництв і застосування екологонебезпечних технологій та застарілих технічних засобів.

Головні суспільні пріоритети, які чітко відображені в проекті Концепції сталого розвитку України, тримаються на нерозривній тріаді: екологічному, економічному і соціальному добробуті. Адже неможливо поліпшити умови життя наступного покоління, якщо економічний підйом не буде супроводжуватись соціальним комфортом і зменшенням техногенного навантаження на природу та людину. Так само не можуть екологічні проблеми вирішуватись за рахунок згортання промислового розвитку і погіршення соціально – побутових умов.

Підвищення рівня екологічної безпеки життєдіяльності, збереження всього біорозмаїття нашої планети, можливість використання ресурсів не тільки нинішнім, але й наступними поколіннями полягає у всебічній перебудові взаємовідносин між людиною і природою на основі переходу всіх країн світу, у тому числі й України, на модель сталого екологобезпечного соціально-економічного розвитку.